

Streszczenie rozprawy doktorskiej pt.

W poszukiwaniu alternatywnej poetyki przestrzeni: motywy kobiecości i środowiska w anglojęzycznej prozie rdzennych pisarek Ameryki Północnej XXI wieku

Celem niniejszej rozprawy jest zbadanie powiązań pomiędzy motywami przestrzeni, środowiska naturalnego oraz kobiecości w prozie XXI wieku autorstwa rdzennych pisarek pochodzących z Kanady oraz Stanów Zjednoczonych. Korpus rozprawy składa się z dwóch powieści amerykańskich – *The Road Back to Sweetgrass* (2014) Lindy LeGarde Grover oraz *The Night Watchman* (2020) Louise Erdrich, a także dwóch powieści kanadyjskich – *The Break* (2016) [polski przekład *Przerwa* (2021)] Kathereny Vermette i *Birdie* (2015) Tracey Lindberg. Praca ma więc charakter komparatystyczny, gdyż porusza zbliżone konteksty dotyczące literatury rdzennej w dwóch północnoamerykańskich państwach kolonizacji osadniczej – Stanach Zjednoczonych i Kanadzie. Feministyczne „mapy” w utworach literackich rdzennych pisarek zestawione są w pracy z kolonialnymi ujęciami przestrzeni, co pozwala na analizę sposobów ich kontestacji oraz rewitalizację rdzennych orientacji względem miejsca.

W dysertacji stawiam następujące hipotezy badawcze: (1) wybrane teksty literackie ukazują istotną relację pomiędzy kobietami a środowiskiem, podkreślając, że są one najbardziej narażone na przemoc kolonialną; (2) proza rdzennych pisarek, poprzez ukazanie złożonych mechanizmów opresji, stwarza alternatywę dla kolonialnych obrazów przestrzeni. Aparat metodologiczny rozprawy jest interdyscyplinarny i odwołuje się do teorii z zakresu feminizmu, ekokrytyki i studiów indygeniczných, pozwalając na kompleksową analizę problemów poruszanych we współczesnej prozie rdzennych pisarek. Odnoszę się także do prawnego i historycznego dyskursu kolonizacji osadniczej w Ameryce Północnej, dotyczącego przede wszystkim legitymizacji podboju i zawłaszczania ziem rdzennych narodów.

Rozprawa składa się z trzech rozdziałów, wstępu oraz zakończenia. Wstęp wytycza teoretyczne fundamenty przedstawionej w dalszej części pracy analizy, czerpiąc przede wszystkim ze współczesnych studiów indygeniczných. Przywołuję tu również teoretyczki feminizmu, zwłaszcza te, które wywodzą się z rdzennych środowisk, aby nakreślić sytuację kobiet autochtonicznych w Ameryce Północnej i ich reprezentację w dyskursie kolonialnym. Szczególnie istotnym pojęciem dla badanych przeze mnie motywów przestrzeni, kobiecości i środowiska naturalnego jest koncepcja *resurgence*. Odnosi się ona do procesu odnowy rdzennej kultury, tradycji i historii, który odbywa się z inicjatywy i pod pieczę rdzennych aktywistów i społeczności. Teorie oraz koncepty związane z rdzenną postawą względem terytorium i środowiska naturalnego, które podkreślają znaczenie etyki troski i wzajemnego szacunku (ang. *reciprocity*), wyłaniają się jako kluczowe dla podejmowanej w rozprawie tematyki. Są to m.in. termin *grounded normativity* opracowany przez badacza z narodu Yelloknives Dene, Glena Coultharda, pojęcie ziemi jako pedagogii (ang. *land as pedagogy*) zaproponowane przez badaczkę wywodzącą się z narodu Michi Saagiig Nishnaabeg, Leanne Simpson, czy koncept *Indigenous place-thought*, rdzennego miejsca-myśli, który sformułowała Vanessa Watts, wywodząca się z narodów Anishnaabe i Haudenosaunee. Ponadto, we wstępie omówiono inny element pełniący ważną rolę w procesie indygeniczej konceptualizacji przestrzeni, mianowicie pojęcie pokrewieństwa i więzi.

Rozdział pierwszy wprowadza zarys historyczno-kulturowy dotyczący kolonializmu osadniczego w Ameryce Północnej. Zdefiniowano w nim pojęcie kolonizacji osadniczej oraz kolonialne koncepcje przestrzennej dominacji, takie jak objawione przeznaczenie (ang. *manifest destiny*), doktryna odkrycia (ang. *doctrine of discovery*), czy *terra nullius*. Teoria Patryka Wolfe'a, która proponuje podejście do kolonializmu osadniczego w kontekście struktur narzucanych przez kolonizatorów raczej niż pojedynczych wydarzeń związanych z podbojem czy zdobyciem terytorium, stanowi istotny punkt wywodu. Wprowadzono tu także

pojęcie osadniczych inskrypcji (ang. *settler inscriptions*), które sformułował rdzenny badacz z plemienia Potawatomi, Kyle Powys Whyte. Termin ten odnosi się do przeniesienia przez osadników na terytoria Ameryki Północnej zachodnich wzorców dotyczących funkcjonowania ekosystemów i społeczeństw, tj. hetero-patriarchalnych norm społecznych czy konceptualizacji środowiska naturalnego jako źródła zasobów naturalnych oraz zysku. Ponadto w rozdziale pierwszym omówiono problem kolonialnych strategii wysiedlania i wywłaszczenia rdzennych narodów z ich ziem na przestrzeni wieków, a także procesów asymilacji. Poruszono tu także współczesne problemy, takie jak wydobycie surowców czy infrastruktura sektora energetycznego, które stanowią zagrożenie dla integralności rdzennych terytoriów i ich ekosystemów, a co za tym idzie dla dobrobytu autochtonicznej ludności. Celem rozdziału było także zilustrowanie powiązań pomiędzy kolonialną polityką wywłaszczenia a statusem kobiet rdzennych w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie.

Kolejne rozdziały rozprawy są rozdziałami analitycznymi. Rozdział drugi jest poświęcony analizie dwóch powieści rdzennych pisarek pochodzących ze Stanów Zjednoczonych – *The Road Back to Sweetgrass* (2014) Lindy LeGarde Grover oraz *The Night Watchman* (2020) Louise Erdrich. Obie autorki są pochodzenia odżibwejskiego, a ich powieści można sklasyfikować w kategorii fikcji historycznej, gdyż odnoszą się do wydarzeń okresu reorganizacji i relokacji (ang. *termination and relocation era*). Istotną częścią analizy jest refleksja nad rolą rezerwatu w obu powieściach – z jednej strony jest on tworem przestrzennym, który został narzucony przez kolonizatorów, z drugiej zaś funkcjonuje jako miejsce wspólnotowego sprzeciwu wobec kolonialnej opresji, podkreślające rdzenną suwerenność. Uwypuklono tu próbę re-negocjacji statusu rezerwatu w obliczu polityki reorganizacji podjętą przez obie pisarki. Ponadto, w interpretacji poruszono motywy przestrzennej marginalizacji rdzennych kobiet oraz jej źródeł w amerykańskiej polityce wobec rdzennych narodów w okresie reorganizacji i relokacji. Interpretacja obu powieści skupia się

na przedstawionych przez pisarki strategiach kontestacji kolonialnych struktur, które ograniczają rdzenną suwerenność i dostęp do terytoriów przodków, jak i na literackich metodach odzyskiwania i rekultywacji autochtonicznych przestrzeni.

Z kolei w rozdziale trzecim przeprowadzono analizę dwóch kanadyjskich powieści – *Przerwy* (2016) Kathereny Vermette, autorki pochodzenia metyskiego, i *Birdie* (2015) Tracey Lindberg, która pochodzi z narodu Kri. Refleksja nad niniejszymi powieściami koncentruje się na traumie międzypokoleniowej wynikającej z doświadczenia kolonializmu, której owocem są powtarzające się przykłady przemocy wobec rdzennych bohaterek. Brutalność wobec kobiet, osadzona w obu powieściach w przestrzeni miejskiej, odzwierciedla kolonialne mechanizmy przestrzennej opresji, marginalizacji i wykluczenia. W analizie kluczową rolę odgrywają procesy odzyskiwania zdrowia psychicznego przez bohaterki powieści po przebytych przez nie doświadczeniach traumatycznych. Zwrot ku naturze i terytorium, będący rezultatem autochtonicznych ceremonii, to zasadniczy element obu powieści. Podkreślono także potencjał odnowy zerwanych więzi, zarówno ze środowiskiem naturalnym jak i rodziną, w procesie kreowania przestrzeni, geograficznej i symbolicznej, stanowiącym alternatywę wobec map kolonialnych.

Podsumowanie przedstawia syntezę wniosków uzyskanych z analizy wybranej prozy. Wyłania się tu głęboki kontrast pomiędzy normatywną kartografią osadniczą a relacyjnym konstruowaniem przestrzeni u rdzennych pisarek. Powieści poddane interpretacji komplikują zachodnie wzorce przestrzenne oparte m.in. na dychotomii pomiędzy miastem a rezerwatem. W podsumowaniu podkreślono ponadto, że istotnym wątkiem podejmowanym przez wybrane autorki jest motyw domu – jego niestałości w życiu rdzennych bohaterek i potrzeby jego odbudowy poprzez odnowę więzi międzyludzkich. Wyróżniam tu także kluczową rolę kultywacji tradycyjnych rytuałów i ceremonii osadzonych w kontekście lokalnych ekosystemów, które służą symbolicznej odnowie indygenicznym przestrzeni. Ponadto w

konkluzji zwrócono uwagę na literackie przedstawienie problemu przemocy w odniesieniu do zjawiska zaginionych i zamordowanych rdzennych kobiet i dziewcząt (ang. Missing and Murdered Indigenous Women and Girls). Proponuję odczytać wybrane przeze mnie powieści jako narracje, które nie tylko upamiętniają kobiety wymazane przez systemową opresję, ale również konstruują ów kryzys społeczny jako traumę kulturową. W podsumowaniu przedstawiam również wstępne wnioski dotyczące różnic w obrazowaniu przestrzeni w literaturze rdzennych pisarek w Kanadzie i Stanach Zjednoczonych.

7.06.2023 Julia Jępała